

Model wielowymiarowej profilaktyki pozytywnej jako przykład narzędzia projektowania wsparcia rozwoju duchowości dzieci i młodzieży

STRESZCZENIE

CEL NAUKOWY: Celem artykułu jest przedstawienie modelu wielowymiarowej profilaktyki pozytywnej jako przykładu wsparcia rozwoju duchowego dzieci i młodzieży.

PROBLEM I METODY BADAWCZE: Problem badawczy dotyczy odpowiedzi na pytanie: czy i w jaki sposób model wielowymiarowej profilaktyki pozytywnej może służyć wsparciu rozwoju duchowego dzieci i młodzieży oraz jakie praktyczne implikacje wynikają z założeń teoretyczno-empirycznych modelu. W artykule zastosowano metodę analityczno-syntetyczną literatury przedmiotu.

PROCES WYWODU: Na podstawie opracowań literatury przedmiotu dokonano analizy noetyczno-duchowego wymiaru egzystencji oraz ukazano jego znaczenie dla konstruowania skutecznej działalności profilaktycznej. Przedstawiono założenia teoretyczne oraz empiryczne modelu wielowymiarowej profilaktyki pozytywnej.

WYNIKI ANALIZY NAUKOWEJ: Z przeprowadzonych analiz wynika, że model wielowymiarowej profilaktyki pozytywnej zakłada projektowanie działalności profilaktycznej, polegającej na wspieraniu rozwoju czynników chroniących, występujących we wszystkich wymiarach egzystencji. Koncentruje się przy tym na dotarciu do motywacji jej noetyczno-duchowego wymiaru, a mianowicie poczucia sensu życia i systemu wartości, co jest szczególnie istotne w przypadku dzieci i młodzieży z rodzin dysfunkcyjnych oraz patologicznych.

WNIOSKI, INNOWACJE, REKOMENDACJE: Model wielowymiarowej profilaktyki pozytywnej to całościowy konstrukt obejmujący założenia teoretyczne oraz empiryczne, na podstawie których możemy konstruować programy profilaktyczne wspierające rozwój duchowy dzieci i młodzieży. Desygnałem modelu w praktyce pedagogicznej jest program profilaktyczny „Wsparcie wielowymiarowego rozwoju młodzieży”, który jest gotowym i kompleksowym narzędziem do pracy z młodzieżą. Empiryczne założenia modelu umożliwiają konstruowanie programów profilaktycznych z zakresu profilaktyki uniwersalnej i selektywnej, których potencjalnymi odbiorcami mogą być uczniowie instytucji oświatowo-wychowawczych, wychowankowie placówek opiekuńczo-wychowawczych oraz podmiotów resocjalizacyjnych.

→ **SŁOWA KLUCZOWE:** MODEL WIELOWYMIAROWEJ PROFILAKTYKI POZYTYWNEJ, WYMIAR NOETYCZNO-DUCHOWY EGZYSTENCJI, PROGRAM

Sugerowane cytowanie: Jarosz, K. (2022). Model wielowymiarowej profilaktyki pozytywnej jako przykład narzędzia projektowania wsparcia rozwoju duchowości dzieci i młodzieży. *Horyzonty Wychowania*, 21(58), 79-89. DOI: 10.35765/hw.2022.2158.09.

ABSTRACT

A Model of Multidimensional Positive Prevention as an Example of Measures to Support the Spiritual Development of Children and Adolescents

RESEARCH OBJECTIVE: The aim of this paper is to present a model of multidimensional positive prevention as an example of measures that can support the spiritual development of children and adolescents.

RESEARCH PROBLEM AND METHODS: The research problem focuses on finding an answer to the question whether and how the model of multidimensional positive prevention can support the spiritual development of children and adolescents, and what practical implications can be drawn from the theoretical and empirical assumptions of the model. The author uses the analytical-synthetic method, based on the selected literature on the subject.

THE PROCESS OF ARGUMENTATION: On the basis of the literature on the subject, the author analyzes the noetic and spiritual dimension of existence showing its significance for constructing effective preventive activity. Theoretical and empirical assumptions of the model of multidimensional positive prevention are also presented.

RESEARCH RESULTS: The conducted analyzes indicates that the model of multidimensional positive prevention assumes designing the preventive activities supporting the development of protective factors in all dimensions of existence. At the same time, it focuses on its noetic and spiritual dimension, namely the meaning of life and the system of values what is particularly important in the case of children and adolescents from dysfunctional and pathological families.

CONCLUSIONS, INNOVATIONS AND RECOMMENDATIONS: The model of multidimensional positive prevention is a comprehensive construct that comprises theoretical and empirical assumptions, on the basis of which prevention programmes can be designed to support the spiritual development of children and adolescents. The designation of the model in pedagogical practice is the prevention programme “Support for the Multidimensional Development of Youth,” which is a ready-made and comprehensive tool for work with children and adolescents. The empirical assumptions of the model enable to design programmes in the area of universal and selective prevention. The students of educational institutions, special education centres and juvenile care facilities can be the potential recipients of these programmes.

→ **KEYWORDS:** **MODEL OF MULTIDIMENSIONAL, POSITIVE PREVENTION NOETIC AND SPIRITUAL DIMENSION OF EXISTENCE, THE CONCEPT OF A MULTIDIMENSIONAL HUMAN BEING, PROPHYLACTIC PROGRAM “SUPPORT OF THE MANYSIDED DEVELOPMENT OF YOUTH”, CHILDREN, YOUTH**

Wprowadzenie

Przedmiotem badań współczesnej pedagogiki jest praktyka edukacyjna rozumiana jako wytwór społeczno-kulturowy (Hejnicka-Bezwińska, 2008, s. 68). Z analizy sposobów definiowania edukacji we współczesnych zasobach leksykalnych i raportach wynika, że termin ten jest opisywany między innymi jako: „[...] ogół działań, procesów i warunków sprzyjających rozwojowi człowieka” (Kwieciński, 1996, s. 89). Do wspierania rozwoju jednostki dochodzi poprzez proces uczenia się, który opierając się na czterech filarach: uczyć się, aby wiedzieć; uczyć się, aby działać; uczyć się, aby żyć wspólnie; uczyć się, aby być, przyczynia się do pełnego, wielowymiarowego jej rozkwitu, tym samym konstytuuje proces hominizacji (Delors, 1998). W skład edukacji wchodzi wiele procesów szczegółowych, które obejmują całe życie ludzkie oraz odnoszą się do całej osobowości człowieka, a więc nie tylko jego umysłu i zachowania, lecz również duchowości.

Ważne w tym ujęciu jest zwrócenie uwagi na przyjętą przez pedagogikę koncepcję człowieka, od której uzależniony jest rodzaj wyznaczanych i realizowanych zadań w praktyce edukacyjnej. Analizując historię nauki, zauważamy, że człowiek był określany między innymi jako istota dążąca do redukcji popędów lub osiągnięcia przystosowania czy też samorealizacji. W każdym z tych przypadków ujawnia się redukcjonistyczny sposób myślenia o człowieku, który sprowadza jego życie do określonego wymiaru egzystencji (Frankl, 1978, s. 12-18). Wykorzystywanie powyższych teorii do budowy modeli i programów w pracy edukacyjnej nie może w pełni wspierać rozwoju dzieci i młodzieży z uwagi na fakt, że nie uwzględnia on potrzeb duchowego wymiaru egzystencji.

Koncepcją opisującą duchowy wymiar egzystencji jest koncepcja człowieka sformułowana przez Viktora E. Frankla, według której „Psychosoma, psychophysis człowieka stanowi wprawdzie jedność, ale to nie znaczy, by w niej wyczerpywała się całkowitość człowieka. Do całkowitości człowieka należy jego duchowość i właśnie duchowość, duchowy składnik osobowości sprawia, że człowiek jest jednością” (Frankl, 1978, s. 15). Na jej podstawie został skonstruowany model wielowymiarowej profilaktyki pozytywnej, w ramach którego mogą być budowane programy profilaktyczne. Celem niniejszego artykułu jest zaprezentowanie powyższego modelu jako przykładu działań wspierających wielowymiarowy, a więc również duchowy rozwój dzieci i młodzieży.

Wymiar noetyczno-duchowy

Wymiar duchowy, zwany również noetycznym, został opisany przez Frankla w ramach logoteorii jako wymiar specyficznie ludzki i nie posiada konotacji filozoficzno-religijnych (Frankl, 2010, s. 35). Jak stwierdza Kazimierz Popielski, „walka o człowieka” (1989, s. 80) w tym przypadku polegała na przeciwstawieniu się redukcjonistycznemu ujmowaniu egzystencji i poszerzeniu spojrzenia na jednostkę jako osobę poprzez zakwestionowanie niektórych ujęć psychoanalitycznych. Frankl, poszukując odpowiedzi na pytanie, kim jest człowiek, wypracował trójwymiarowy jego obraz, na który składają się

następujące wymiary egzystencji: biologiczno-fizjologiczny, psychologiczno-socjologiczny i noetyczny-duchowy (Popielski, 1989, s. 84).

Wymiar biologiczny stanowią czynności i funkcje rozwijane na bazie fizjologicznej regulacji (Popielski, 1994, s. 34). Wymiar psychologiczno-socjologiczny tworzą stany psychologiczne i doznania emocjonalne, takie jak: lęki, nastroje, stresy, frustracje oraz społeczne odniesienia i powiązania, do których należy: poczucie mniejszej wartości, dominacja, preferencje, role życiowe, powiązania środowiskowe (Popielski, 1989, s. 91).

Wymiar duchowo-noetyczny jest wyłącznie właściwością człowieka, więc są z nim takie właściwości egzystencji, jak doświadczanie sensu i wartości, a także odniesienia osobowo-podmiotowe ku komuś lub czemuś, w tym ku Absolutowi (Popielski, 1994, s. 34, 92). Sfera duchowa stanowi fundament człowieczeństwa, dzięki któremu byt ludzki staje się bytem zindywidualizowanym i zintegrowanym jako jedność somatyczno-psychiczno-duchowa (Frankl, 1978, s. 15-18). Jest to wymiar rozleglejszy, który zawiera w sobie pozostałe wymiary, ponieważ „Dopóki mówimy tylko o ciele i psychice, nie może być mowy o całości” (Frankl, 2012, s. 47).

Należy zaznaczyć, że żaden z wyróżnionych dla celów heurystycznych wymiarów nie funkcjonuje niezależnie, pomiędzy nimi istnieje ścisły związek czynnościowy i dochodzi do przenikania właściwości wyróżnionych wymiarów. Wymiary są możliwymi źródłami rozwoju, potencjałami bycia i stawania się człowiekiem, zawarta jest też w nich moc autokreacyjna, jak również autokorekcyjna. Na podstawie potencjałów każdego z wymiarów realizuje się osobowościowa dojrzałość, a także spełnia się rozwój (Popielski, 1994, s. 25).

Najbardziej ludzką potrzebą jest potrzeba odnalezienia i wypełniania w życiu sensu, „[...] tym, co charakteryzuje człowieka, jest przede wszystkim «poszukiwanie sensu», a nie poszukiwanie samego siebie” (Frankl, 2012, s. 103). Jest to najważniejsza potrzeba, gdyż tylko człowiek, który ją wypełni, jest w stanie radzić sobie z różnymi frustracjami i napięciami, a nawet cierpieniem. W związku z tym podstawową motywacją w życiu człowieka jest dążenie do sensu i jego poszukiwanie we wszystkich doświadczeniach, jakie niesie ze sobą życie (Frankl 2012, s. 103-104).

Odnosząc się do głównych korelatów duchowego wymiaru egzystencji, Frankl uważa, że celem wszelkich dążeń człowieka nie jest homeostatyczne zaspokojenie, lecz nadawanie życiu sensu (Frankl, 2010, s. 49-50).

Sens życia można odkryć poprzez: twórczą pracę lub działanie (dokonania i osiągnięcia), doświadczenie czegoś lub kontakt z innym człowiekiem (doświadczanie dobroci, prawdy i piękna podczas kontaktu z przyrodą, kulturą, drugim człowiekiem), przyjęcie postawy wobec nieuniknionego cierpienia, nadanie mu sensu (Frankl, 2012, s. 173).

Poczucie sensu życia jest skutkiem intelektualnych poszukiwań, emocjonalnych przeżyć, moralnych wyborów, wzniosłych odniesień, a nawet cierpienia czy też trudnych doświadczeń, w tym jednak zawsze egzystencjalnych decyzji (Popielski, 2008, s. 23).

Człowiek wypełnia swój byt sensem poprzez urzeczywistnianie wartości, czyli usensownianie swego bytu. Następuje to podczas konkretnych aktywności, a mianowicie: działania, przeżywania rzeczywistości, a także godnego znoszenia nieuniknionego cierpienia (Szulc, 2013, s. 106).

Brak uwzględnienia realności istnienia noetycznego wymiaru egzystencji jest przyczyną występowania frustracji, pustki oraz nerwicy egzystencjalnej (Frankl, 2009, s. 153-156, 160-163). Skutkiem braku lub utraty sensu w życiu może być obecność patologii zarówno w wymiarze jednostkowym, jak i społecznym. Konsekwencjami w wymiarze społecznym są pogłębiające się nierówności, tworzenie systemów totalitarnych, eskalacja przemocy i niesprawiedliwości (Szulc, 2013, s. 104). Z kolei w wymiarze jednostkowym niezaspokajanie potrzeb duchowych wiąże się z częstszym występowaniem tzw. triady neurotycznej, na którą składają się: depresja, uzależnienia i agresja (Ruczaj, 2020, s. 324).

Profilaktyka a duchowo-noetyczny wymiar egzystencji

Wśród ogółu działań, procesów i warunków wspierających rozwój dzieci i młodzieży ważne miejsce zajmuje profilaktyka, której celem jest wspomaganie wychowania i kompensowanie jego niedostatków (Gaś, 2004, s. 32). Istotą działań profilaktycznych jest przeciwdziałanie zagrożeniom, których wystąpienie bądź nasilenie odnosi się do zmniejszenia prawdopodobieństwa ich pojawienia się i utrzymania status quo (Jarosz, 2019b, s. 11).

Profilaktyka w odniesieniu do dzieci i młodzieży ma charakter uprzedzający i winna urzeczywistniać następujące zadania: wspomagać jednostkę w radzeniu sobie z trudnościami zagrażającymi prawidłowemu rozwojowi; ograniczać i likwidować czynniki, które mogą zaburzyć prawidłowy rozwój (tzw. czynniki ryzyka); wprowadzać i rozwijać czynniki, które sprzyjają prawidłowemu rozwojowi i zdrowemu życiu (tzw. czynniki chroniące) (Gaś, 2004, s. 33).

Profilaktyka, dążąc do skutecznej realizacji zadań, ma obowiązek nawiązywać do korelatów wszystkich wymiarów egzystencji ze szczególnym zwróceniem uwagi na jakość i motywację noetyczno-duchową. Projektując działania profilaktyczne, należy każdy z wymiarów traktować jako potencjalne źródło rozwoju.

Jednym z głównych zadań profilaktyki powinno być wspieranie i doskonalenie tych umiejętności, które umożliwiają człowiekowi odnajdywać niepowtarzalny sens życia. W związku z tym realizowane działania oprócz przekazywania wiedzy i tradycji muszą skupiać się na rozwoju czynników chroniących, takich jak: sposoby odkrywania sensu w życiu oraz klaryfikacja systemu wartości, z uwzględnieniem roli czułego i żywego sumienia, które jest ratunkiem przed skutkami egzystencjalnej pustki, a mianowicie konformizmem i totalitaryzmem (Frankl, 2010, s. 89).

Ważne jest, żeby kwestie takie, jak miłość i sumienie, najpełniej oddające człowieczeństwo, nie zostały splycone i nie były ukazane młodym ludziom jedynie jako pewne mechanizmy odpowiedzialne za sublimację popędu lub nie były tylko utożsamiane z superego. Podobnie sprawa przedstawia się z promowaniem wartości przeciwstawiających się konsumpcjonistycznemu stylowi życia, który propaguje czerpanie natychmiastowych korzyści „tu i teraz” poprzez zaspokajanie popędów i potrzeb. Dodatkowo należy dążyć do rozwoju postaw wobec nieuniknionego cierpienia, które doprowadzą do

sprostania zaistniałym ograniczeniom ludzkiej egzystencji, do których należą: wszelkie sytuacje trudne, kryzysy oraz inne zdarzenia mogące stanowić przyczyny nieuniknionego cierpienia.

Profilaktyka, zmierzając do przeciwdziałania występowaniu egzystencjalnej pustki, nie może opierać się na teorii homeostazy, na podstawie której młodym ludziom stawia się jak najmniejsze wymagania, „[...] ludzie pozbawieni napięć sami je generują w naturalny bądź nienaturalny sposób” (Frankl, 2010, s. 64), czego przykładem są ich zachowania ryzykowne związane choćby ze środkami psychoaktywnymi. Wskazane jest generowanie stopnia napięcia wynikającego z ukierunkowania na sens, a następnie zorientowanie na zadanie, które uwzględni swobodę jego wyboru, opartą na odpowiedzialności (Frankl, 2010, s. 67).

Pomijanie, zaniedbywanie czy też nierespektowanie dynamizmów i jakości związanych z noetycznym wymiarem jest przyczyną zubożenia egzystencji. W związku z tym osoby zajmujące się działaniami profilaktycznymi powinny znać mechanizmy i prawidłowości rozwoju człowieka jako istoty wielowymiarowej, wynikające z koncepcji noetyczno-duchowego wymiaru egzystencji.

Model wielowymiarowej profilaktyki pozytywnej

Model wielowymiarowej profilaktyki pozytywnej to całościowy konstrukt teoretyczny składający się z założeń teoretycznych oraz empirycznych.

Założenia teoretyczne oparte są na teoriach głównych, stanowiących niezmienną część modelu, oraz teoriach szczegółowych, które mogą być modyfikowane adekwatnie do potrzeb zdiagnozowanych zarówno u odbiorców bezpośrednich, jak i pośrednich. Teorie szczegółowe wskazują na korelaty poszczególnych wymiarów egzystencji, które w trakcie danego programu będą identyfikowane, wspierane i rozwijane (Jarosz, 2019b, s. 67, 71).

Założenia empiryczne modelu odnoszą się do metodyki konstruowania programów profilaktycznych, wykorzystując wiedzę na temat kryteriów doboru i metod oddziaływań profilaktycznych (Jarosz, 2019a, s. 60-61).

Pierwszym założeniem wyjściowym dla modelu wielowymiarowej profilaktyki pozytywnej jest logoteoretyczna koncepcja egzystencji, która zakłada „[...] całościowe ujęcie i badanie człowieka w procesie jego bycia, stawania się, dążeń i odniesień” (Popielski, 1994, s. 19). Jej podstawę stanowi koncepcja noetyczno-duchowego wymiaru egzystencji Frankla. W związku z powyższym jakości wymiaru noetycznego są uznane przez autora za moment wyjściowy w procesie stawania się egzystencji. Ludzka egzystencja rozumiana jest w tym ujęciu jako rzeczywistość wielokierunkowo stająca się, którą jednostka uświadamia sobie, przeżywa i wielowymiarowo realizuje. Polega ona na stawaniu się, spełnianiu siebie i osobowym byciu. Jest głęboko osobistym doświadczeniem, które dokonuje się poprzez procesy biopsychiczne oraz za pośrednictwem własnej aktywności podmiotu, tj. wyborów, dążeń, odniesień, decyzji (Popielski, 1994, s. 23).

Drugim założeniem wyjściowym dla modelu jest koncepcja profilaktyki pozytywnej. Działania realizowane w jej ramach mają charakter ofensywny i polegają na budowaniu odporności dzieci i młodzieży poprzez wyzwalanie i wzmacnianie czynników chroniących, wspierających ich rozwój. Rozwijanie mocnych stron i zasobów ma umożliwić młodym ludziom uzyskanie odporności (przygotowanie do życia w świecie różnych zagrożeń) na działanie czynników ryzyka (Ostaszewski, 2014, s. 121).

W centrum zainteresowań profilaktyki pozytywnej znajdują się czynniki chroniące i wspierające rozwój dzieci i młodzieży. Dodatkowo istotną rolę w jej konceptualizacji odegrała idea pozytywnego rozwoju „Five Cs”, która opisuje atrybuty świadczące o pozytywnym rozwoju nastolatka/nastolatki. Należą do nich: obszar umiejętności życiowych, pozytywny stosunek do siebie, więzi łączące młodego człowieka z najbliższym otoczeniem społecznym, stan rozwoju moralnego, postawy wobec innych ludzi (Ostaszewski, 2016, s. 13).

Profilaktyka pozytywna oparta na idei pozytywnego rozwoju jest potrzebna wszystkim młodym ludziom, a w szczególności należy ją urzeczywistniać w stosunku do dzieci i młodzieży zagrożonej ubóstwem, brakiem perspektyw, doświadczających nietolerancji ze względu na pochodzenie etniczne, narażonych na uzależnienie od substancji psychoaktywnych czy też inne problemy behawioralne rodziców (Ostaszewski, 2014, s. 122).

Model wielowymiarowej profilaktyki pozytywnej – konstrukcja programów profilaktycznych

Empiryczne założenia modelu umożliwiają w praktyce pedagogicznej konstruowanie programów profilaktycznych z zakresu profilaktyki uniwersalnej i selektywnej (Jarosz, 2019a, s. 61-62).

Desygnatem modelu w praktyce pedagogicznej jest program profilaktyczny „Wsparcie wielowymiarowego rozwoju młodzieży”, który jest gotowym i kompleksowym narzędziem do pracy z młodzieżą. Głównym celem programu jest pogłębienie samoświadomości odbiorców na temat wielowymiarowości egzystencji oraz jej jedności i niepowtarzalności, a także rozwinięcie umiejętności zaspokajania i regulowania potrzeb w odniesieniu do wartości noetyczno-duchowego wymiaru egzystencji (Jarosz, 2019a, s. 54).

Tabela 1 szczegółowo przedstawia strukturę programu opartą na mechanizmie działania modelu wielowymiarowej profilaktyki pozytywnej.

Tabela 1. Struktura programu profilaktycznego „Wsparcie wielowymiarowego rozwoju dzieci i młodzieży”

Nazwa programu „Wsparcie wielowymiarowego rozwoju młodzieży” Cel główny: wsparcie i rozwój czynników chroniących w odniesieniu do wymiarów egzystencji			
Egzystencja	Wykorzystane teorie	Cele szczegółowe (czynniki chroniące)	Formy realizacji (tematy zajęć edukacyjno-socjoterapeutycznych)
Holistyczne ujęcie	Logoteoretyczna koncepcja egzystencji Kazimierza Popielskiego Koncepcja profilaktyki pozytywnej Krzysztofa Ostaszewskiego	1) Zdobycie informacji na temat wielowymiarowości egzystencji, jej istoty i sposobów wspierania rozwoju	„Kim jest człowiek”
Wymiar biologiczny	Koncepcja salutogenetyczna Aarona Antonovsky’ego	1) Rozwój zachowań prozdrowotnych w odniesieniu do wszystkich wymiarów egzystencji	„Zdrowy styl życia”
Wymiar społeczny (środowisko społeczno-kulturowe)	Koncepcja inteligencji społecznej Stephena Greenspana	1) Przystosowanie do życia w społeczeństwie 2) Budowanie i rozwijanie kontaktów międzyludzkich 3) Rozwój świadomości społecznej	„Prawa człowieka” „Jestem, ponieważ jesteśmy, czyli uczymy się współpracy” „Skarby są w nas, czyli nasze fantastyczne możliwości” „Wyzwania dorosłości” „Konflikty w naszym życiu”
Wymiar psychiczny	Koncepcja inteligencji emocjonalnej Mayera i Solveya. Koncepcja zachowań transgresyjnych Józefa Kozielskiego	1) Rozwijanie umiejętności kształtowania pozytywnej samooceny 2) Zapoznanie z konstruktywnymi sposobami wyrażania złości w odwołaniu do teorii potrzeb 3) Dostarczenie wiedzy na temat związków pomiędzy emocjami a zachowaniem 4) Zapoznanie z konstruktywnymi sposobami pokonywania ograniczeń i trudności życiowych. 5) Stymulacja i rozwój kreatywności	„Świat naszych emocji” „Kiedy dopada nas złość” „Moje zalety i wady w mojej ocenie” „Kreatywny człowiek” „Transgresyjne sposoby radzenia sobie z trudnościami”

Wymiar noetyczny	Koncepcja poczucia sensu życia Viktora E. Frankla	1) Klaryfikacja systemu wartości 2) Rozbudzenie potrzeby sensu życia i ukazanie sposobów odkrywania sensu w życiu z uwzględnieniem sytuacji cierpienia 3) Ukazanie sposobów urzeczywistnienia wartości dobra	„Życie z sensem” „Nastolatek w świecie wartości” „Sens dobra, czyli dlaczego warto być dobrym człowiekiem”
------------------	---	--	--

Źródło: Jarosz, 2019b, s. 83.

Cały cykl spotkań otwierają zajęcia pt. „Kim jest człowiek”, które opierają się na teoriach głównych modelu wielowymiarowej profilaktyki pozytywnej. Za podstawowe czynniki chroniące, do których wsparcia i rozwoju mają przyczynić się zaprojektowane oddziaływania profilaktyczne, uznano wyposażenie wychowanków w wiedzę na temat człowieka jako istoty wielowymiarowej, a jednocześnie niepowtarzalnej oraz sposobów wspierania jego rozwoju (Jarosz, 2019b, s. 85–86).

W odniesieniu do wymiaru biologicznego egzystencji wykorzystano teorię saluto-genetyczną Aarona Antonovsky’ego, na podstawie której za czynniki chroniące uznano uogólnione zasoby środowiskowe i poczucie koherencji. Na tej podstawie sformułowano główny cel zajęć, którym jest wspieranie i rozwój postaw prozdrowotnych z uwzględnieniem wszystkich wymiarów egzystencji, ze szczególnym zwróceniem uwagi na prowadzony styl życia (Jarosz, 2019b, s. 91).

Profilaktyczne działania w społecznym wymiarze egzystencji opierają się na koncepcji inteligencji społecznej Stephena Greenspana. Za czynniki chroniące, w odniesieniu do których sformułowano cele poszczególnych zajęć, uznano: pogłębienie wiedzy na temat praw i obowiązków człowieka, dojrzałości psychicznej oraz zasobów osobowościowych, rozwój umiejętności rozwiązywania konfliktów oraz współpracy w grupie (Jarosz, 2019b, s. 91).

Teoriami szczegółowymi, na których opierają się działania profilaktyczne w odniesieniu do podmiotowego wymiaru egzystencji, są: koncepcja inteligencji emocjonalnej Jacka Mayera i Petera Saloveya oraz koncepcja zachowań transgresyjnych Józefa Kozieleckiego. Skonstruowane scenariusze zajęć skupiają się na wspieraniu rozwoju następujących czynników chroniących: zdolności do przetwarzania informacji emocjonalnych oraz ich wykorzystywania w celach adaptacyjnych, pozytywnej samooceny, transgresyjnych sposobów radzenia sobie z trudnościami, kreatywności (Jarosz, 2019b, s. 125).

Czynniki chroniące w noetycznym wymiarze egzystencji zdefiniowano na podstawie koncepcji poczucia sensu życia Viktora E. Frankla i należą do nich: sposoby odkrywania poczucia sensu życia, proces klaryfikacji systemu wartości, rozwój umiejętności urzeczywistniania wartości dobra we współczesnym świecie (Jarosz, 2019b, s. 153).

W celu utrwalenia problematyki zajęć program przewiduje: organizację konkursów tematycznych odnoszących się do poszczególnych scenariuszy zajęć, wykonywanie

przez wychowanków plakatów i gazetek, akcje na rzecz społeczności lokalnej oparte na pomysłach uczestników i realizatorów zajęć (np. po przeprowadzeniu zajęć „Dlaczego warto być dobrym człowiekiem” wychowankowie mogą przygotować kartki świąteczne dla wszystkich pensjonariuszy z domu pomocy społecznej) (Jarosz, 2019b, s. 180).

„Wsparcie wielowymiarowego rozwoju młodzieży” to pierwszy program, który powstał na podstawie modelu wielowymiarowej profilaktyki pozytywnej. Z badań ewaluacyjnych wynika, że większość wychowanków biorących w nim udział zadeklarowała, że po raz pierwszy w swoim życiu uzyskała informacje na temat wielowymiarowości ludzkiej egzystencji oraz korelatów duchowego wymiaru (Jarosz, 2019b, s. 182).

Obecnie rozpoczęto prace nad konstrukcją kolejnego programu profilaktycznego „Na drodze ku wartościowemu życiu”, którego głównym celem będzie wspieranie rozwoju wartości noetycznego wymiaru egzystencji, takich jak: wolność, odpowiedzialność, godność, odwaga, miłość.

Zakończenie

W praktyce edukacyjnej nie możemy wspierać rozwoju człowieka, dopóki jego egzystencję będziemy ograniczać wyłącznie do wymiaru psychologicznego czy też biologicznego. Wspieranie rozwoju dzieci i młodzieży nie powinno polegać tylko na kształtowaniu zdolności do pracy i doznawania przyjemności, lecz istotne jest wyposażenie ich w kompetencje egzystencjalne, które umożliwią im odkrywanie sensu życia poprzez urzeczywistnianie wartości. Duchowość zasługuje na rozwój wspomagany systemem oddziaływań profilaktyczno-wychowawczych w takim samym stopniu jak pozostałe wymiary egzystencji.

Model wielowymiarowej profilaktyki pozytywnej proponuje projektowanie działań profilaktycznych skierowanych do osoby jako całości bez pomijania żadnej z jej istotnych części – wymiarów egzystencji, przyjmując, że celem rozwoju jest osiągnięcie pełni jego możliwości. W sposób szczególny zwraca uwagę na właściwy tylko dla człowieka wymiar egzystencji i na spotykaną tylko u niego motywację sensu i wartości.

Konstruowane programy profilaktyczne w ramach modelu całościowo ujmują człowieka jako podmiot osobowy będący i równocześnie stający się. Wspieranie rozwoju jednostki następuje poprzez identyfikowanie zasobów w odniesieniu do wszystkich wymiarów egzystencji. Potencjały każdego z nich uznane są za czynniki chroniące, których identyfikacja, wsparcie i rozwój zwiększają prawdopodobieństwo realizacji osobowościowej dojrzałości i spełnienia rozwoju.

Zaprezentowany program „Wsparcie wielowymiarowego rozwoju” może być przykładem sposobu pracy pedagogicznej wypełniającej lukę, jaką stanowi niewystarczająca ilość i jakość działań w praktyce pedagogicznej (Kamińska, 2018, s. 27), przygotowujących dzieci i młodzież do dorosłości, której korelatem oprócz dojrzałości prawnej i psychicznej jest dojrzałość duchowa.

BIBLIOGRAFIA

- Delors, J. (red.). (1998). Edukacja – jest w niej ukryty skarb. Raport dla UNESCO Międzynarodowej Komisji do spraw Edukacji dla XXI wieku (W. Rabczuk, tłum.). Stowarzyszenie Oświatowców Polskich, Wydawnictwo UNESCO.
- Frankl, V.E. (1978). *Homo patiens* (R. Czernecki i J. Morawski, tłum.). Instytut Wydawniczy Pax.
- Frankl, V.E. (2009). *Człowiek w poszukiwaniu sensu* (A. Wolnicka, tłum.). Wydawnictwo Czarna Owca.
- Frankl, V.E. (2010). *Wola sensu. Założenie i zastosowanie logoterapii* (A. Wolnicka, tłum.). Wydawnictwo Czarna Owca.
- Frankl, V.E. (2012). *Bóg ukryty. W poszukiwaniu ostatecznego sensu* (A. Wolnicka, tłum.). Wydawnictwo Czarna Owca.
- Gaś, Z.B. (2004). *Szkolny program profilaktyki: istota, konstruowanie, ewaluacja. Poradnik metodyczny*. Pracownia Wydawnicza Fundacji „Masz Szansę”.
- Hejnicka-Bezwińska, T. (2008). *Pedagogika ogólna*. Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne.
- Jarosz, K. (2019a). Model wielowymiarowej profilaktyki pozytywnej w teorii i praktyce pedagogicznej. W: Z.B. Gaś (red.), *Profilaktyka zachowań ryzykownych w teorii i praktyce* (s. 53-71). Wyższa Szkoła Ekonomii i Innowacji w Lublinie.
- Jarosz, K. (2019b). *Profilaktyka pozytywna w teorii i praktyce pedagogicznej*. Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.
- Kamińska, A. (2018). Założenia logoteorii Viktora Emila Frankla a wychowanie człowieka. *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Humanitas. Pedagogika*, 18, 23-35.
- Kwieciński, Z. (1996). Edukacja do globalnego przetrwania i rozwoju. W: K. Paćławska (red.), *Tradycja i wyzwania. Księga pamiątkowa na 70-lecie założenia Studium Pedagogicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego 1921-1996* (s. 89-99). Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas.
- Ostaszewski, K. (2014). *Zachowania ryzykowne młodzieży w perspektywie mechanizmów resilien-ce*. Instytut Psychiatrii i Neurologii.
- Ostaszewski, K. (2016). Pozytywna profilaktyka po 10 latach. *Świat Problemów*, 1(276), 5-10.
- Popielski, K. (1989). Koncepcja logoteorii V.E. Frankla i jej znaczenie w poradnictwie psychologiczno-pastoralnym. W: Z. Chlewiński (red.), *Wybrane zagadnienia z psychologii pastoralnej* (s. 69-101). Redakcja Wydawnictw KUL.
- Popielski, K. (1994). *Noetyczny wymiar osobowości. Psychologiczna analiza poczucia sensu życia*. Redakcja Wydawnictw KUL.
- Popielski, K. (2008). Poczucie sensu życia jako doświadczanie egzystencjalnie znaczące i potrzeba rozwojowa. W: M. Dudzikowa i M. Czerepaniak-Walczak (red.), *Wychowanie. Pojęcia – procesy – konteksty* (s. 19-51). Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Ruczaj, A. (2020). Logoterapia w kontekście suicydologii: wykorzystanie logoteorii w wyjaśnianiu i prewencji samobójstw, cz. 1. *Kwartalnik Naukowy Fides Et Ratio*, 44(4), 322-333. <https://doi.org/10.34766/fetr.v44i4.420>
- Szulc, A. (2013). W poszukiwaniu utraconego sensu. Człowiek współczesny jako HOMO PATIENS. *Seminare. Poszukiwania Naukowe*, 34, 97-111.

Copyright and License

This article is published under the terms of the Creative Commons Attribution – NoDerivs (CC BY- ND 4.0) License <http://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/>